

УДК 331.524

О.О. Дорошко,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

У статті викладено проблеми безробіття населення України, недоліки політики зайнятості, а також розкрито роль трудової міграції українців і її взаємозв'язок з проблемами безробіття як наслідок соціально-економічних перетворень в Україні.

The problems of unemployment of population of Ukraine, lacks of policy of employment, are reflected in the article, and also the role of labour migration of Ukrainians and its intercommunication is exposed with the problems of unemployment as a result of socio-economic transformations to Ukraine.

Ключові слова: ринок праці, безробіття, міграційні процеси, трудова міграція

Актуальність теми. Стан та розвиток ринку праці будь-якої країни, а також ступінь та методи його регулювання з боку держави обумовлені різними за своїм характером і ступенем впливу чинниками: сучасним рівнем та історичними особливостями соціально-економічного розвитку, макроекономічною політикою, співвідношенням основних політичних сил, політичною культурою суспільства та глобальними тенденціями у сфері зайнятості.

На жаль, в Україні спостерігається тенденція запозичення окремих елементів світового досвіду регулювання ринку праці без врахування особливостей соціально-економічного середовища суспільства. На думку фахівців, найбільш прийнятною для нашої держави є шведська модель регулювання ринку праці, де роль держави в керуванні процесами, як і всією соціальною сферою, порівняно велика і проблемам зайнятості приділяється велика увага. На заходи, пов'язані з цими проблемами витрачається майже 3% ВВП та 7% держбюджету. Головною особливістю є те, що більша частина коштів (70%) витрачається на проведення активної політики [4,168]. В Україні ж політика зайнятості носить пасивний характер, зводяться до реєстрації безробітних та виплати їм допомоги.

Мета та завдання дослідження. Основною метою статті є з'ясування стану ринку праці в Україні, а також визначення його тенденцій та основних недоліків. Глибинний аналіз цих питань дасть змогу розробити систему заходів та рекомендації стосовно розв'язання та вирішення проблем зайнятості.

Трансформаційні процеси в економіці України призвели до негативних наслідків на ринку праці. Це насамперед проявилось в тому, що значна частка працездатних не змогла знайти себе в нових умовах суспільного життя. Головною рисою цього часу є процес перевищення пропозиції трудових ресурсів над попитом (наявність вільних робочих місць).

Слід зазначити, що у I півріччі 2006 року кількість безробітного населення в Україні складала 1419,4 тис. осіб, а рівень безробіття склав 6,4% [6]. Кількість незайнятих громадян, які були зняті з обліку через самостійне працевлаштування та інші причини у I півріччі 2006 р., порівняно з відповідним періодом 2005 року, скоротилась на 31,4 тис. осіб, або на 7% та становила 418,8 тис. осіб. Зменшення зазначеної категорії громадян спостерігалось у більшості регіонах України, найбільше – у м. Києві (на 31,1%), Чернівецькій (на 18%) та Херсонській (17%) областях. Проте у 7 регіонах було зафіксовано зростання кількості громадян, знятих з обліку з наведених причин, зокрема, збільшення цієї категорії відбулося у м. Севастополі (на 13%) та Миколаївській області (на 10,8%) [6].

За даними статистики, майже кожен четвертий громадянин України не має достатніх умов для забезпечення потреб, необхідних для фізіологічного виживання. Ці та інші обставини спричинили масовий виїзд українців закордон у пошуках роботи та кращої долі.

На сьогоднішній день, на жаль, наша держава відома у світі як джерело постачання дешевої робочої сили. Але трудову міграцію українців скоріше можна назвати вимушеною, що є характерним для перехідного типу економіки. Вона відчуває на собі достатню вагомий обмежувачі:

- територіальні (географічне розташування країни);
- інституційні (обумовлені специфікою державного устрою);
- соціально-демографічні [3,168].

Важко навіть уявити, скільки б ще українців виїхало на заробітки, якби не існувало ніяких обмежень на шляху вимушеної трудової міграції, адже згідно соціологічних опитувань кожний третій економічно активний громадянин України висловив бажання податися на заробітки до країн близького та далекого зарубіжжя.

Так, за даними державної служби зайнятості, згідно інформації офіційних посередників з працевлаштування, кількість громадян України, працевлаштованих за кордоном у I півріччі 2006 року порівняно з I півріччям 2005 року, збільшилась на 7,4% і складала 29,4 тис. осіб.

Основними країнами офіційного працевлаштування є Кіпр, Греція, Лівія, Сполучене королівство. Серед країн СНД найбільш привабливою у забезпеченні роботою є Російська Федерація. Офіційні посередники найбільш активно працевлаштовують українських громадян на закордонні підприємства, які працюють у сфері транспорту та зв'язку (87,8% від загальної кількості працевлаштованих), будівництві (3,4%), рибному (4,2%) та сільському господарстві (1%). Як свідчать офіційні дані, 83,2% працевлаштованих громадян України за кордоном на момент виїзду ніде не працювали, в тому числі 0,7% вперше одержали роботу. [6]

Відомо, що найбільший рівень міграційних процесів спостерігається у регіонах Західної України завдяки її географічному розташуванню та найвищому рівню безробіття. Так, за неофіційними даними, за кордоном працює близько 350 тис. жителів Львівської обл. та м. Львова.

Звичайно, трудова міграція – явище особливе і потребує особливої уваги з боку держави та уряду, оскільки призводить як до позитивних, так і негативних наслідків:

- значна втрата нашою державою висококваліфікованої робочої сили, зокрема наукових працівників вищої кваліфікації – кандидатів та докторів наук;
- більшість наших мігрантів знаходяться за кордоном нелегально і не мають правового захисту;
- дискримінація в оплаті праці. Так, зокрема, українські будівельники в Італії одержують близько 520 дол. США, тоді як такий же італійський робітник за таку ж роботу отримує 2000 дол. на місяць;
- у більшості випадків українці влаштовуються на допоміжні роботи, маючи навіть вищу освіту та професійний досвід;
- фізичне каліцтво та загибель на робочих місцях через небезпечні умови праці;
- міграція охоплює осіб економічно продуктивного віку (20-40 років);
- тривала відсутність обох чи одного із батьків призводить до так званого соціального сирітства та розпаду сімей;
- наші громадяни працюють на благоустрій іноземних держав [3,169].

Звичайно, це далеко не повний перелік негативних чинників трудової міграції населення, але в цих процесах можна виділити і позитивні сторони, які підпорядковані інтересам заробітчанин:

- заробити кошти для покращення життєвих умов та економічного становища своєї родини (придбання нерухомості, автомобіля);

- заробити кошти з метою відкриття власного бізнесу та розвитку підприємництва на Україні;
- за час перебування за кордоном підвищується культурний рівень українських заробітчан та позитивно змінюється психологія наших співвітчизників і бажання втілити в Україні кращі запозичені відносини спілкування;
- привозиться в Україну важливий та цінний досвід організації бізнесу і процеси цивілізованого ведення приватного підприємства;
- ввезення або переказ в Україну зароблених коштів у вигляді валютного еквівалента;
- прагнення наших співвітчизників самореалізуватися в цивілізованих країнах перебування. Прагнення самореалізуватися спостерігається у людей творчих професій – це митці, художники, актори, письменники, вчені та інші. Така потреба є природною, коли немає такої можливості та умов самореалізації вдома.

Звичайно, для того, щоб подолати негативні наслідки трудової міграції, держава повинна приділити особливу увагу регулюванню зайнятості та соціальному захисту економічно активного населення. Все це можливо тільки за умов політичної та економічної стабільності в нашій державі, зокрема, створення сприятливого інвестиційного клімату дозволить суб'єктам господарювання, користуючись дешевим кредитом та пільговим оподаткуванням, впровадити та зберегти ефективні робочі місця, організувати професійну підготовку, профорієнтацію кадрів, стимулювати якісні зміни трудового потенціалу. За належної ринкової мотивації це дозволить не лише підтримувати та розвивати життєво необхідні гарантії зайнятості, а й знижувати рівень безробіття.

Основним напрямом регулювання зайнятості має стати налагодження та реалізація соціальної політики, а саме:

- сприяння повній та продуктивній зайнятості;
- підвищення рівня грошових доходів за допомогою докорінного реформування оплати праці та пенсійного забезпечення;
- створення сприятливих умов для соціального захисту від безробіття за допомогою таких заходів активної політики, як профорієнтація, професійне навчання та перекваліфікація тимчасово незайнятого населення, послуги з працевлаштування (як центрами зайнятості, так і приватними кадровими агентствами), організації оплачуваних громадських робіт а також пасивної політики зайнятості;
- стабілізацію кількості економічно доцільних і створення нових робочих місць для запобігання масовим звільненням; використання гнучких форм роботи і режимів робочого часу, що дозволить розширити можливості для зайнятості без збільшення кількості робочих місць;
- глибоке вивчення потреб регіональних ринків праці для визначення напрямків підготовки спеціалістів;
- розробку системи кредитного стимулювання і пільгового оподаткування для нових ефективних робочих місць (але слід зважати на те, що такі заходи не повинні стати перешкодою для раціональної зайнятості);
- оптимізацію параметрів заробітної плати через поєднання ринкового саморегулювання, державного та договірної регулювання і їхнє узгодження. З метою підвищення значення державно-договірної регулювання та ринкового саморегулювання заробітної плати і досягнення середньої зарплати, на основі співвідношення попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці, необхідно юридично закріпити широкий зміст угод і договорів які укладають на державному, галузевому, регіональному і виробничому рівнях; встановити послідовність їхнього укладання; визначити сферу чинності й уточнити функції держави, профспілок і роботодавців щодо підпорядкованості норм різних угод і договорів та регулювання оплати праці;
- заходи щодо забезпечення умов екологічної безпеки, охорони здоров'я та життєдіяльності населення.

Зрозуміло, що підвищення заробітної плати економічно активному населенню можливе за рахунок додаткових грошових ресурсів. Це можна вирішити шляхом вдосконалення системи оподаткування з метою перерозподілу заробітної плати.

За розрахунками спеціалістів, сьогодні загальна сума податків і зборів перевищує обсяг чистого прибутку. Спостерігається тенденція до переміщення податкового тягаря з підприємств на громадян, у тому числі шляхом розширення бази оподаткування з податку на доходи фізичних осіб [4,170]. Тому такий тимчасовий захід, як зниження тиску на фонд заробітної плати, що непрямо впливатиме на заробітну плату населення, можна сприймати перш за все як гарантію соціальної злагоди.

Іншим джерелом зростання заробітної плати і доходів населення можуть стати антимонопольні заходи уряду, зменшення витрат на утримання апарату органів управління. Разом з тим зростання заробітної плати підвищить платоспроможність населення, насамперед його низькооплачуваних груп, що є основними споживачами вітчизняних товарів. Це означає, що підприємства отримають дієвий стимул до збільшення обсягів виробництва на діючих потужностях, а також збільшення чисельності працівників.

Таким чином, політика зайнятості має гарантувати соціальний захист населення шляхом забезпечення належних умов життя, регулювання заробітної плати, стимулювання нових місць і виплати допомоги безробітним тощо.

Звичайно, для найповнішого регулювання зайнятості необхідно вирішити суперечності законодавчо-правового, економічного, організаційного та соціального характеру.

Високий рівень регулювання зайнятості передбачає реформування законодавчо-правової бази на основі Конституції України, ряду доповнень до Кодексу законів про працю та Закону України «Про зайнятість населення», законодавчих і нормативних документів, що регламентують сучасну політику зайнятості відповідно до Конвенції і рекомендацій Міжнародної організації праці.

Економічні стимули фінансово-кредитного механізму слід застосовувати для створення інвестиційного клімату та ефективного ринкового середовища. Але для цього необхідно, щоб кошти Державного фонду сприяння зайнятості використовували повністю, а в структурі витрат переважало фінансування затрат на збереження ефективних робочих місць і створення додаткових, щоб надавали субсидії для організації власного бізнесу, відшкодування витрат на професійне навчання, перепідготовку, профорієнтацію тощо.

Важливу роль у системі заходів щодо регулювання зайнятості відіграє механізм пільгового оподаткування суб'єктів господарської діяльності, що дасть можливість створити ефективні робочі місця, а отже і інформаційно-методичному та організаційному забезпеченню ефективності зайнятості. При цьому слід враховувати:

- 1) певну конкретну ситуацію, в якій здійснюватимуть процес регулювання зайнятості, визначення основних напрямів досягнення поставленої мети і включення їх до програм зайнятості щорічно відповідно до фінансових надходжень до Державного фонду сприяння зайнятості;
- 2) повну і всеохоплюючу санацію робочих місць, їхню перспективність;
- 3) нормативно-методичну базу політики зайнятості, оцінка діяльності регіональних програм сприяння зайнятості та державних служб зайнятості. [4, 171]

Сукупність цих заходів дасть можливість проаналізувати виконання регіональних програм, зробити міжрегіональні порівняння, розрахувати витрати Фонду зайнятості на конкретні напрямки державної політики зайнятості. Поряд з цим державним органам влади необхідно якомога скоріше створити відповідну правову базу з метою захисту прав наших громадян – заробітчан за кордоном.

Спеціалісти схильні вважати, що настав слушний момент для започаткування концепції національної міграційної політики. А поки що, на думку самих мігрантів, необхідно створити профспілку нового типу, яка б опікувалася захистом соціальних та правових інтересів українських заробітчан. Особливу увагу в першу чергу необхідно звернути на роз'яснення нашим громадянам діючих конвенцій і міжнародних угод, що закріплюють права і умови, на яких допускається використання робочої сили іноземців у країні перебування. Не всі наші співвітчизники ознайомлені зі своїми правами за кордоном та можливостями одержати допомогу громадських та державних установ, внаслідок чого і потерпають.

Реалізація основних напрямків розвитку трудового потенціалу в Україні забезпечить ефективне регулювання зайнятості та запобігання трудової міграції населення.

Література:

1. Василенко Н.Ф. Особливості становлення соціально орієнтованого ринку праці // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 11(41). – С. 164-170
2. Данилишин Б., Куценко В. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання // Економіка України. – 2006. - № 1. – С. 71-79
3. Пляницька О.В. Проблеми безробіття і трудова міграція українців // Актуальні проблеми економіки. - 2005. - № 8(50). – С. 167-172
4. Краузе О.І. Концепція змішаного регулювання зайнятості населення України // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 10(40). – С. 167-172
5. Статистичний щорічник України за 2005 рік. – К.: Консультант, 2006
6. www.ukrstat.gov.ua Державний комітет статистики України.

ТОВ "ДКС Центр"